

ГІБРИДНА РОЗВІДКА ЯК ЕЛЕМЕНТ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦСЛУЖБ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Паливода В. О., *центр зовнішньополітичних досліджень НІСД*

Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну сотні співробітників дипломатичних представництв РФ (переважна більшість – офіцери розвідки) у державах НАТО та ЄС оголошено персонами нон грата. Зважаючи на таку ситуацію, Москва змушена застосовувати нові підходи до ведення розвідувальної діяльності, які експерти назвали гібридною розвідкою.

Висновки

1. Спецслужби РФ намагаються пристосуватися до умов несприятливої для них геополітичної ситуації, поєднуючи класичні методи розвідувальної діяльності з нетрадиційними.

2. У різних країнах світу варто очікувати активізації діяльності російської розвідки щодо українських біженців з метою використання їх у гібридній війні проти України (за прикладом Польщі).

Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну сотні співробітників дипломатичних представництв РФ у країнах Європи та у США оголошено персонами нон грата. За висновками експертів, ситуація, що склалася, критично мінімізувала або навіть позбавила Москву важливої категорії офіцерів розвідки, які працювали з агентурою за кордоном, організовували розвідувальні операції. Спецслужбам РФ доводиться покладатися на власних агентів або звичайних росіян, які мають можливість виїжджати за кордон і виконувати там разові завдання.

Аутсорсингові операції російської розвідки в Польщі

У серпні 2023 р. двоє громадян РФ через Туреччину та Австрію транзитом прибули до Польщі й розповсюджували там агітаційні матеріали ПВК «Вагнер». Після затримання вони зізналися, що одержали за виконану роботу 500 тис. рублів. Про їхню акцію повідомили майже всі ЗМІ. Розголос акції наочно демонструє, як використовуючи незначні зусилля і ресурси, можна досягти очікуваного ефекту (яким був резонанс від події) та знизити в суспільстві відчуття безпеки¹.

¹ Такими діями Кремль прагне впливати на суспільства західних країн (насамперед Польщі та держав Балтії), змусити їх думати, що потрібно зосередитися на своїй безпеці та припинити допомогу Україні.

Подібна ситуація була із раніше затриманою групою осіб, які спочатку розповсюджували листівки антиукраїнського змісту, а потім збирали інформацію про вокзали, аеродроми та морські порти, через які, імовірно, надходить військова допомога для ЗСУ. Затримані були завербовані російською розвідкою (імовірно, ГРУ ГШ ЗС) через телеграм-канали, і за виконання завдань отримували оплату в криптовалюті та переказами з анонімних банківських рахунків. Завербовані також одержали кошти на придбання апаратури для фото- та відеозйомки об'єктів критичної інфраструктури. Інформацію з цієї техніки вони передавали до онлайн-сховища, віддалений доступ до якого мали куратори завербованих осіб.

У результаті оперативно-розшукових заходів затримано 12 громадян України, троє громадян Білорусі та одного громадянина Росії². Під час розслідування їхньої діяльності встановлено, що в майбутньому вони могли бути використані для влаштування диверсій на залізниці, складах зберігання техніки та озброєння чи навіть проведення терактів.

Наявність українців серед затриманих – не випадковість, оскільки до Польщі виїхало багато біженців зі східних регіонів України (переважно, російськомовних). Спецслужби РФ використовують фактор приналежності до «руського міра» як підставу для вербування. Крім того, немає сумніву, що серед багатомільйонної хвилі біженців були не лише прихильники Росії, але й раніше завербована агентура та злочинці.

Аутсорсингові операції російської розвідки у Західній Європі

Подібні операції у Західній Європі російська розвідка здійснювала й раніше. У такий спосіб на початку 2023 р. Москва намагалася змусити Туреччину блокувати вступ Швеції до НАТО та дискредитувати Україну. Так, шведський журналіст Ч. Фрік (колишній співробітник російського медіахолдингу «Russia Today») організував і оплатив акцію зі спаленням Корану поблизу посольства Туреччини у Стокгольмі. Через акцію було скасовано візит міністра оборони Швеції П. Йонсона до Анкари.

Спецслужби РФ підготували кілька подібних антитурецьких акцій у Нідерландах, до яких залучили п'ять емігрантів з ісламських країн (двоє з них навчалися в Санкт-Петербурзі). Відео з оскверненням прапора Туреччини та спаленням портретів президента Р. Ердогана надіслали турецьким ЗМІ.

У березні 2023 р. в Парижі п'ять осіб, видаючи себе за представників української громади, вивісили банер із написом «Ердоган! Землетрус – помста російським туристам» і демонстрували нацистський салют. В іншому районі міста спалили турецький прапор і розмістили 105 трафаретів антиісламського та антитурецького змісту. Фото та відео з усіх акцій опублікували в соцмережах.

² За однією із версій, підозрілу діяльність цих осіб помітив випадковий перехожий, який повідомив про це поліцію. За іншою версією, інформацію про цю групу надали спецслужби США.

Водночас у Парижі, Гаазі, Мадриді та Брюсселі відбулося 10 антиукраїнських мітингів протесту. Зазвичай для такої мети використовували масові демонстрації (як, наприклад, у Франції проти змін у пенсійному законодавстві). Так, у Парижі демонстранти несли транспарант із гаслом «Євросоюз і США! Припиніть фінансувати війну в Україні!». Плакати та банери під час таких акцій мали схожу ідею: вони закликали НАТО припинити бомбардування Донецька та відправляти зброю Києву. Французька контррозвідка отримала достовірні дані, що всі зазначені псевдопротести інспірували російські спецслужби, а їхніх виконавців наймали через соцмережі.

Такі інформаційно-психологічні операції (далі – ІПО) здійснюють разові виконавці; вони спрямовані на відволікання сил і засобів супротивника, створення додаткового напруження за допомогою провокацій. Подібні ІПО є складовою частиною класичної психологічної діяльності в сірій зоні³ і не потребують особливих витрат.

Аутсорсинг російських спецслужб охоплює і складніші види діяльності. Так, у вересні 2023 р. п'ять громадян Болгарії, які мешкали у Великій Британії, отримали звинувачення у шпигунстві на користь РФ. Діями групи керував О. Русев, власник компанії, причетної до електронної розвідки. Його лондонська квартира знаходилась поблизу військової авіабази, якою користуються члени уряду, королівська родина та глави іноземних держав. У заарештованих вилучено фальшиві паспорти та інші документи, що посвідчують особу, Болгарії, Франції, Німеччини, Італії, Іспанії, Хорватії, Словенії, Чехії, Чорногорії.

Російська гібридна розвідка

Діяльність російської розвідки останніми роками, окрім класичних методів здобування інформації, характеризується переважно кібератаками та операціями впливу з використанням соцмереж з метою поглиблення наявних або створення нових політичних і соціальних суперечностей. Такі операції спонсорують російський бізнес та кримінальні структури, що впливає із самої суті функціонування Росії як держави, заснованої на симбіозі правлячого апарату, бізнес-структур та організованої злочинності.

Так, у 2013 р. поліція Іспанії та міністерство фінансів США провели розслідування щодо відмивання грошей російськими злочинними організаціями через банки Каталонії, підставні компанії та інвестиції в нерухомість. Під час розслідування виявилось, що зазначені кошти використовувалися для фінансування каталонських сепаратистів.

У 2014 р. під час окупації Криму учасники клубу байкерів «Нічні вовки» (у заходах якого згодом брав особисту участь В. Путін) організували проросійське

³ Термін «сіра зона» вперше використали аналітичні центри США для визначення ситуації між миром і війною в міжнародних відносинах, де конкурують державні та недержавні суб'єкти.

ополчення та захопили адміністративні будівлі державних органів.

У 2016 р. олігарх О. Дерипаска фінансував програму, спрямовану на підтримку проросійської опозиції в Чорногорії, яка намагалася блокувати вступ країни в НАТО. У 2017 р. колишній депутат Державної думи від партії «Єдина Росія», приближена особа до В. Путіна, етнічний грек І. Саввіді, який має бізнес у Росії, в окупованому Криму та Греції, підтримував політичне об'єднання «Коаліція радикальних лівих»⁴. Бізнесмен також спонсорував операцію, мета якої полягала в недопущенні угоди між Грецією та Македонією щодо зміни її назви на Північну Македонію⁵.

Усі розглянуті операції відбувалися на стику діяльності спецслужб, бізнес-структур та організованої злочинності, тому контррозвідка не приділяла їм належної уваги, а була зосереджена на протидії легальним резидентурам російської розвідки.

Аналіз російських спецоперацій, таких як інформаційна війна, пропаганда та дезінформація, свідчить, що вони значною мірою базуються на доктрині «війни нового покоління» (доктрина Герасимова). Проте такі дії не можна сприймати лише як гібридну війну. У західних експертних колах зазначені спецоперації називають гібридною розвідкою⁶. Такий вид розвідки за відносно низьких витрат може давати відчутний результат. Прикладом гібридної розвідки може бути президентська кампанія у США в 2016 р., коли пов'язані з РФ організації витратили всього 300 тис. дол. США на дезінформацію та поляризацію настроїв виборців у соціальних мережах.

За висновками експертів⁷, гібридна розвідка – дешевша, результативніша та швидша за традиційну розвідку, оскільки поєднує багато джерел інформації у простий та ефективний спосіб: агентурну розвідку (HUMINT), аерокосмічну розвідку, розвідку на основі відкритих джерел (OSINT), інші форми.

Так, останнім часом OSINT еволюціонувала від моніторингу газет до використання експонентного зростання загальнодоступної інформації. Навколо OSINT навіть виникла нова галузь. Як приклад – діяльність порталів розслідувань,

⁴ І. Саввіді через свій фонд спонсорував так звану «ДНР», а його дружина до середини 2022 р. навіть володіла заводом у м. Бориспіль. У травні 2022 р., напередодні ратифікації військової угоди із США, по Греції прокотилася хвиля антиамериканських мітингів. Не доведено, що за цим стояв І. Саввіді, але найчисельніші протести були у м. Салоніки, де він є одним із найбільш впливових олігархів. Існували припущення, що бізнесмен може також спробувати заблокувати надходження західної зброї до України через грецькі порти.

⁵ Це було умовою згоди Греції на вступ Македонії до НАТО.

⁶ Термін запропонований професором Д. Джіо з Військової академії США у Вест-Пойнті у статті «Кібероперації та корисні ідіоти: гібридна розвідувальна стратегія Росії» (2018 р.). Гібридна розвідка нагадує так звані активні заходи КДБ СРСР, осучаснені для XXI століття. Експерт вважає, що спецслужби РФ можуть ефективно впливати на демократичні вибори та референдуми, поєднуючи HUMINT і агентуру впливу з кібератаками, соціальною інженерією (наука, що вивчає людську поведінку та фактори, які на неї впливають) та використанням викраденої інформації.

⁷ Зокрема, про це писав Дж. Гісі (засновник The Boyd Institute, некомерційного дослідницького інституту, що займається політичними інноваціями) у статті «Гібридна розвідка як відповідь на гібридну війну?» (2023 р.).

таких як «Bellingcat». Досягнення в галузях робототехніки, штучного інтелекту, розпізнавання облич і великих даних (Big Data) також створюють нові можливості.

Гібридна розвідка в російській версії – це використання різних недержавних суб'єктів для ведення розвідувальної діяльності, отримання персональних даних через ІКТ-компанії, фінансові технології, медичні ІТ-платформи, банківські установи, які збирають бази даних про своїх клієнтів. Той факт, що російський бізнес потрапив під санкції, зовсім не означає, що конфіденційними даними банківських клієнтів не скористалися російські спецслужби. Гібридна розвідка також не відкидає можливості звернення до послуг організованої злочинності для збирання інформації, використання каналів контрабанди, фінансових трансферів, замовних вбивств та створення підставних компаній.